

Podstawowe pytania dotyczące jakości mediów edukacyjnych w społeczeństwie migracyjnym

Migration Lab
GERMANY

Spis treści

- 4** Media edukacyjne w społeczeństwie migracyjnym
- 8** Podstawowe pytania i porady dotyczące krytycznego korzystania z mediów edukacyjnych
- 10** Zauważalność: Kogo widzimy? Kto mówi?
- 12** Jak przedstawia się osoby z (rodzinną) historią migracji?
- 14** Globalne historie migracyjne: powiązane i zmienne?
- 15** Czy w materiałach edukacyjnych jest miejsce na kontrowersje?
- 16** Do kogo kierowany jest materiał?
- 18** Kto prezentuje treść i kto ją kształtuje? Jakie źródła zastosowano i jaka jest motywacja autora?
- 20** Kształtujemy przyszłość, pytając o to, o czym zapomnieliśmy.
- 24** Literatura uzupełniająca
- 26** Stopka

Media edukacyjne w społeczeństwie migracyjnym

Termin „migracja” oznacza dobrowolne lub wymuszone przemieszczanie się ludzi między różnymi krajami i regionami. Do doświadczeń migracyjnych zalicza się migrację przymusową, np. podczas II wojny światowej lub w czasach europejskiego kolonializmu, a także migrację zarobkową w ramach między państwowych umów migracyjnych, motywowaną niedoborem siły roboczej i wykwalifikowanych pracowników. Istotnym czynnikiem jest również migracja uchodźcza w wyniku wojen, ubóstwa, zmian klimatycznych lub prześladowań i naruszeń praw człowieka.

Wszystkie wspomniane rodzaje migracji kształtowały i nadal kształtują nasze społeczeństwo na wiele różnych sposobów. Zmiany, które niesie ze sobą migracja, dotyczą wszystkich osób mieszkających w Niemczech, niezależnie od tego, czy mają osobiste lub rodzinne doświadczenia z nią związane. W naszą codzienność wpisują się różnorodność kulturowa i religijna, różne historie pochodzenia i migracji, relacje międzyludzkie ponad granicami, przynależność do różnych grup oraz wielojęzyczność. Termin „społeczeństwo migracyjne” (Mecheril 2004) podkreśla właśnie ten aspekt: migracja kształtuje społeczeństwo jako całość – zarówno na przestrzeni dziejów, jak i w teraźniejszości.

Na ten temat toczy się intensywna i wielowątkowa debata społeczna i polityczna. Pojawiają się pytania, takie jak: od czego zależy przynależność – od miejsca urodzenia danej osoby czy od miejsca urodzenia jej rodziców? Od miejsca zamieszkania czy od posiadania lub nieposiadania obywatelstwa niemieckiego? Jakie osoby są chętnie przyjmowane i obecne w poszczególnych obszarach edukacji i kultury? Które religie i języki są przyjaźnie odbierane w społeczeństwie i uznawane w placówkach edukacyjnych? Jakie są przyczyny nierównego podziału zasobów i szans między osobami z (rodzinną) historią migracji i bez niej, np. przykład na rynku mieszkaniowym i rynku pracy lub w systemie edukacji? Ostatecznie zagadnienia te sprowadzają się do pytania: kto należy do społeczeństwa?

Media edukacyjne również podejmują te kwestie. Pod pojęciem „media edukacyjne” rozumiemy materiały analogowe i cyfrowe wykorzystywane do kształtowania procesów uczenia się i edukacji. Zaliczają się do nich zarówno tradycyjne podręczniki, jak i literatura, przedstawienia, sztuki teatralne, gry cyfrowe, podcasty czy materiały wideo. Zasadniczo, z mediami edukacyjnymi mamy do czynienia wówczas, gdy dane materiały mogą być wykorzystane do usystematyzowania wiedzy na potrzeby praktyki edukacyjnej i dydaktycznej. W mediach edukacyjnych prezentowane są różne style życia i światopoglądy, co umożliwia odmienne spojrzenia na temat migracji. Materiały te w usystematyzowany sposób prezentują historie ludzkie i różnorodne sposoby patrzenia na rzeczywistość oraz oferują własną interpretację. Dlatego ważne jest, aby odnosić się krytycznie do ich przekazu.

Działalność edukacyjna w kontekście społeczeństwa migracyjnego pilnie wymaga krytycznego spojrzenia na media edukacyjne, obejmującego krytyczną i konstruktywną analizę różnych historii i

*migracja
kształtuje
społeczeństwo
jako całość*

***Konieczna
jest refleksja nad
normami i procesami społecznymi,
a także narracjami
obecnymi w
społeczeństwie.***

punktów widzenia – w tym przede wszystkim własnych. W tym celu konieczna jest refleksja nad normami i procesami społecznymi, a także narracjami obecnymi w społeczeństwie: Jak uniknąć powielania uprzedzeń? Które określenia mogą ranić inne osoby ze względu na swój rasistowski lub antysemicki charakter? Jak uniknąć postrzegania osób marginalizowanych z perspektywy białych Niemców i uczynić z nich obiekt zainteresowania? Innymi słowy, w jaki sposób można skutecznie włączać tematykę różnorodności w społeczeństwie migracyjnym w procesy edukacyjne, a także w dydaktykę i refleksję nad nią?

Tylko dzięki takiemu uwrażliwionemu na kwestie stosunków władzy podejściu, działalność edukacyjna ukierunkowana na społeczeństwo migracyjne w sposób trwały stwarza przestrzeń dla solidarności i równego zaangażowania wszystkich ludzi. W ramach każdej działalności edukacyjnej i kulturalnej w społeczeństwie migracyjnym warto krytycznie zastanowić się nad wyborem materiałów edukacyjnych.

Poniższe podstawowe pytania służą osobom zajmującym się kulturą i edukacją jako narzędzie do krytycznej analizy materiałów pod kątem ich treści i przekazu, pomagając wybrać odpowiednie media edukacyjne i kreatywnie z nimi pracować.

Równocześnie Migration Lab pragnie wnieść wkład w toczącą się obecnie i pilnie potrzebną dyskusję na temat kryteriów jakości i zachęcić do tworzenia nowych mediów edukacyjnych w społeczeństwie migracyjnym.

WIĘCEJ INFORMACJI I PRZYKŁADÓW
NAJLEPSZYCH PRAKTYK W ZAKRE-
SIE MEDIÓW EDUKACYJNYCH MOŻNA
ZNALEŹĆ NA STRONIE
WWW.MIGRATION-LAB.NET

Podstawowe pytania i porady dotyczące krytycznego korzystania z mediów edukacyjnych

Zauważalność: Kogo widzimy? Kto mówi?

Niezależnie od tego, czy mamy do czynienia z narratorem, główną bohaterką w grze wideo czy wykonawcą na scenie, media edukacyjne w społeczeństwie migracyjnym w istotny sposób determinują, kto należy do społeczeństwa, a kto jest z niego wykluczony: Czy rozpoznają siebie? Czy materiał odzwierciedla moje doświadczenia? Czy moja historia jest warta opowiedzenia?

Chodzi tu nie tylko o ustalenie, czy dostrzegane są również mniejszości, ale także o perspektywę. Często to nie sami imigranci

opowiadają o własnych doświadczeniach, lecz ktoś inny opowiada o nich i ich potomkach. Często narracja o imigrantach ogranicza się jedynie do ich (domniemanej) kultury, religii lub pochodzenia. Jednocześnie migranci i osoby z (rodzinną) historią imigracji, a także osoby, które uważa się za mające historię imigracji, są często obwiniane za problemy społeczne, takie jak niedostateczna liczba mieszkańców lub ograniczenie pomocy socjalnej.

W takiej perspektywie standardowo przyjmuje się narrację białego Niemca bez doświadczenia migracyjnego. Migrantów lub osoby z doświadczeniem migracyjnym przedstawia się zatem jako odmieńców lub „tych innych”, przez co powstaje wrażenie, że nie do końca należą do niemieckiego społeczeństwa. Zamiast wzmacniania więzi, utrwalane są uprzedzenia i dyskryminacja. Dotyczy to w szczególności osób, które z uwagi na ich wygląd uważa się za mające historię migracji – bez względu na to, czy taką historię rzeczywiście mają.

Media edukacyjne można zatem krytycznie analizować, stawiając pytania: Kogo widzimy, o kim czytamy? Kto mówi? Czy narracja odnosi się wyłącznie do samego narratora czy również do innych osób? Czy doświadczenia są opisywane z własnej perspektywy? Czy głos jest słyszany i ma znaczenie? Kto znajduje się w centrum narracji? Kogo uważa się za osobę posiadającą wiedzę? Czyja wiedza jest ważna?

Osoby tworzące media edukacyjne lub pracujące z nimi mają możliwość przedstawienia społeczeństwa migracyjnego, w którym słycać wiele głosów, a osoby marginalizowane są zauważalne. Jedynie w ten sposób można sprawić, aby osoby z doświadczeniem migracyjnym były postrzegane jako przynależące do społeczeństwa w takim samym stopniu, jak osoby bez takiego doświadczenia. Ponadto, niemieckie społeczeństwo jest wówczas przedstawiane jako społeczeństwo migracyjne.

Jak przedstawia się osoby z (rodzinną) historią migracji?

Realia życia ludzi są złożone i zróżnicowane, co dotyczy również osób z osobistą lub rodzinną historią migracji. Przedstawiając historie migracyjne, należy to uwzględnić i powstrzymać się od uproszczeń, homogenizacji, stereotypizacji lub dehumanizacji. Przypisywanie określonych cech całym grupom przyczynia się do tworzenia i powielania stereotypów. Właściwym podejściem powinno być ukazanie wewnętrznej różnorodności wszystkich grup, a także odmiennych historii i realiów życia ich członków.

Obejmuje to dostrzeżenie, że wszyscy ludzie należą jednocześnie do różnych grup i mają związane z tym doświadczenia oraz że w związku z tym różne formy dyskryminacji mogą być ze sobą powiązane, np. doświadczanie dyskryminacji jednocześnie jako osoba czarnoskóra i kobieta – to właśnie opisuje termin „interseksjonalność”. Rozpoznanie i przedstawienie tego zjawiska, a także wielorakich tożsamości każdej osoby, może być użyteczne w działalności edukacyjnej i kulturalnej, która jest krytyczna wobec rasizmu.

Można zatem zadać następujące pytania: Czy w materiale przedstawiono kombinacje cech predysponujących do doświadczania dyskryminacji, takich jak płeć, wiek i migracja? Czy zwrócono uwagę na związek między nierównościami społecznymi a migracją? Czy zaprezentowano różnorodność społeczną, używając nie tylko kodów specyficznych dla danej kultury, lecz także kodów międzykulturowych?

Czy podkreślanie cech (zewnątrznych) służy eksponowaniu wewnętrznej różnorodności i złożoności poszczególnych osób, a nie tylko pokazaniu różnic?

Uważnej analizie należy poddać również obrazy i aparat pojęciowy stosowany we własnej pracy edukacyjnej i artystycznej: Jakie skojarzenia przedstawione treści wywołują we mnie, a być może także w grupie docelowej? Jaką rolę w materiale odgrywają imigranci i ich potomkowie? Czy podkreślono pewne (stereotypowe) cechy lub przypisano je całej grupie osób? Czy użyto określeń rasistowskich? Czy zastosowano opisy i określenia używane przez poszczególne społeczności?

Docelowo, dzięki takiej analizie i ewentualnym poprawkom, odbiorcy będą potrafili rozpoznać siebie w przedstawionych w materiale postaciach i zaczną postrzegać się jako osoby sprawcze, współkształtujące społeczeństwo.

Globalne historie migracyjne: powiązane i zmienne?

Zjawiska występujące w społeczeństwie migracyjnym są zróżnicowane i złożone. Należy to podkreślić, naświetlając jednocześnie historyczne powiązania i ciągi przyczynowo-skutkowe, np. w kontekście europejskiego kolonializmu. Ostatecznie historie migracji i rozwój społeczny w kraju pochodzenia i kraju docelowym są zwykle ściśle ze sobą splecione.

Jednocześnie społeczeństwa nieustannie się zmieniają, dlatego kluczowe znaczenie ma uwzględnienie przemian społecznych, ewentualnych procesów transformacji i zdolności adaptacji, np. w odniesieniu do przyjętych w danej kulturze zachowań i stylu życia.

Można zatem zadać następujące pytania: Czy migrację przedstawia się w oderwaniu od innych zjawisk, czy też uwzględnia się również jej wymiar historyczny, społeczny, ekonomiczny i kulturowy? Jakie skutki społeczno-kulturowe lub ekonomiczne opisano? Czy przedstawiony obraz jest wieloaspektowy czy jednowymiarowy? Czy tematy związane z migracją przedstawiono w sposób skupiający się na problemach czy zasobach? Czy opisano historie związane z doświadczaniem ucisku i przemocy? Czy pamiętano również o doświadczeniach związanych z oporem? Czy w analizowanym materiale poruszono konkretne wyzwania społeczne? Jeśli tak: w jakim zakresie? Czy podano możliwe rozwiązania i scenariusze na przyszłość?

Czy w materiałach edukacyjnych jest miejsce na kontrowersje?

O migracji mówi się wiele, niekiedy też dość kontrowersyjnie. Dlatego ważne jest, aby dyskutować o migracji i współistnieniu w społeczeństwie migracyjnym w sposób demokratyczny. Celem jest tutaj promowanie autorefleksji wśród osób uczących się, co pozwoli im odnaleźć się w dyskusji na temat migracji i myśleć niezależnie, zamiast powielać wyobrażenia o braku równości. W mediach edukacyjnych powinny zatem być poruszane aktualne tematy, takie jak np. pożądane i niepożądane rodzaje migracji, procedury azylowe i ich planowane przeniesienie na zewnętrzne granice UE, zdolność do integracji i kultura pamięci.

Jednocześnie warto zwrócić uwagę na to, że odmiennie opowiadamy nasze historie i zapamiętujemy różne rzeczy, zaś to, co uważamy za godne zapamiętania, również może się różnić. W mediach edukacyjnych powinna zatem znaleźć się przestrzeń także dla sprzecznych i odmiennych wspomnień. Czy zadbano o taką przestrzeń?

Do kogo kierowany jest material?

Materiały dla grupy docelowej należy kształtować w taki sposób, aby treść i sposób jej prezentacji w mediach edukacyjnych były dostosowane do potrzeb i doświadczenia życiowego osób uczących się. Obejmuje to również poważne traktowanie rzeczywistości, z którą mierzą się takie osoby w społeczeństwie migracyjnym.

Media edukacyjne mogą być przeznaczone dla wszystkich osób uczących się, ale także dla określonych grup, np. osób, które doświadczyły rasizmu, lub dla osób białych. W każdym przypadku należy dostrzec potencjał i ryzyko związane z korzystaniem z mediów edukacyjnych dla różnych osób uczących się lub ich grup, ponieważ pozwala to na dostosowanie materiałów do rozmaitych uwarunkowań i kontekstów edukacyjnych.

Pomocne mogą być przy tym następujące pytania: Czy uwzględniono heterogeniczny charakter grupy osób uczących się? Czy uwzględniono różne języki, poziomy zaawansowania i style językowe w grupie docelowej? Czy materiał przyczynia się do wzmocnienia poczucia sprawczości u osób dotkniętych rasizmem? Czy materiał prowokuje do krytycznej refleksji nad byciem białym i czy skłania do zastanowienia osoby czerpiące korzyści z rasizmu?

Osoby dyskryminowane mogą wnieść do procesów uczenia się nie tylko konkretną wiedzę i doświadczenie, ale także większą wrażliwość. W jakim stopniu materiał uwzględnia wrażliwość osób, które doświadczyły rasizmu? Co może obudzić traumatyczne wspomnienia? Czy istnieje możliwość poruszenia tego tematu w inny sposób? Gdzie umieszczono informację o nieodpowiednich lub kontrowersyjnych treściach? Jak należy ją sformułować i gdzie umieścić?

Sposoby radzenia sobie z trudnymi tematami są bardzo zróżnicowane i zależą między innymi od osobistego stosunku do danej kwestii. Należy zapewnić możliwość wycofania się i zdystansowania do danego tematu, ale także możliwość przekazania krytycznej informacji zwrotnej, aby osoby uczące się mogły chronić własną sferę prywatną.

Kto prezentuje treść i kto ją kształtuje? Jakie źródła zastosowano i jaka jest motywacja autora?

Treści mogą być prezentowane wybiórczo, często odzwierciedlając punkty widzenia i interesy dominujących grup. Dlatego tak ważna jest krytyczna analiza kontekstu, w którym materiał edukacyjny został opracowany, oraz prezentowanych w nim poglądów i norm. Poniższe podstawowe pytania pomogą lepiej ocenić motywację autorów, wiarygodność i przydatność danego materiału:

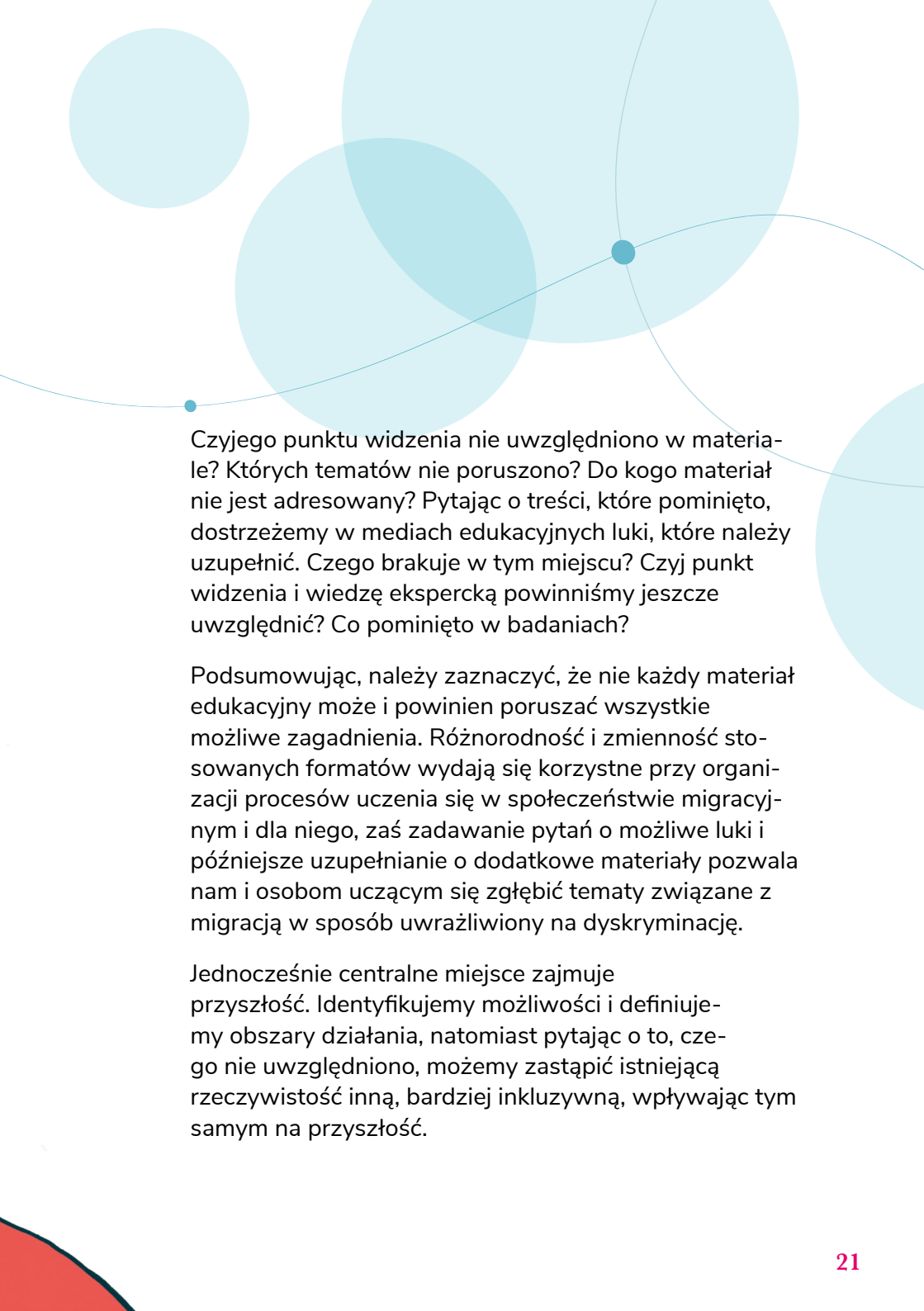
W jakim kontekście opracowano materiał? Kto go przygotował? Na ile aktualne są podane informacje i źródła? Czy prezentowane treści opierają się na solidnych, wiarygodnych źródłach? Czy stworzenie mediów edukacyjnych było dofinansowane? Jeśli tak, kto udzielił takiego wsparcia (instytucje państwowe, fundacje itp.)?

Pomocne może być również sprawdzenie powiązań i przynależności instytucjonalnej osób odpowiedzialnych za treści. Jeśli w materiale wykorzystano obrazy, należy zastanowić się, w jaki sposób powstały i w ramach jakich relacji władzy społecznej lub podległości. Czy wspomniano o tym w materiale edukacyjnym?

Kształtujemy przyszłość, pytając o to, o czym zapomnieliśmy.

Czyjego punktu widzenia nie uwzględniono w materiale? Których tematów nie poruszono? Do kogo materiał nie jest adresowany? Pytając o treści, które pominięto, dostrzeżemy w mediach edukacyjnych luki, które należy uzupełnić. Czego brakuje w tym miejscu? Czyj punkt widzenia i wiedzę ekspercką powinniśmy jeszcze uwzględnić? Co pominięto w badaniach?

Podsumowując, należy zaznaczyć, że nie każdy materiał edukacyjny może i powinien poruszać wszystkie możliwe zagadnienia. Różnorodność i zmienność stosowanych formatów wydają się korzystne przy organizacji procesów uczenia się w społeczeństwie migracyjnym i dla niego, zaś zadawanie pytań o możliwe luki i późniejsze uzupełnianie o dodatkowe materiały pozwala nam i osobom uczącym się zgłębić tematy związane z migracją w sposób uwrażliwiony na dyskryminację.

Jednocześnie centralne miejsce zajmuje przyszłość. Identyfikujemy możliwości i definiujemy obszary działania, natomiast pytając o to, czego nie uwzględniono, możemy zastąpić istniejącą rzeczywistość inną, bardziej inkluzywną, wpływając tym samym na przyszłość.

Literatura uzupełniająca

Aktion Tanz – Bundesverband Tanz in Bildung und Gesellschaft e.V. (2021): dancing*politics. Fragen zum Umgang mit Methoden für die Bearbeitung gesellschaftlicher Ungleichheitsverhältnisse an der Schnittstelle Tanz-/Tanzvermittlung und politische Bildung Bildung [Zagadnienia dotyczące sposobów radzenia sobie z nierównościami społecznymi na styku tańca/nauki tańca i edukacji politycznej]. Internet: https://aktiontanz.de/wp-content/uploads/2022/12/dancing_politics_Fragenkatalog.pdf (24.06.2024).

Kolektiv autorica i autora (2015): Rassismuskritischer Leitfaden [Jak radzić sobie z rasizmem – podręcznik]. Internet: https://www.elina-marmer.com/wp-content/uploads/2015/03/IMAFREDU-Rassismus-kritischer-Leitfaden_Web_barrierefrei-NEU.pdf (24.06.2024).

Barz, H. (2021): Gut gemeint ist, nicht gut gemacht – Kriterien zur Reflexion und Vermeidung von Rassismus gegen Rom*nja und Sinti*zze in didaktischem Material und der Unterrichtsplanung [Dobre intencje, gorzej z wykonaniem – kryteria dotyczące refleksji nad rasizmem i zapobiegania rasizmowi wobec Romów i Sinti w materiałach dydaktycznych i planowaniu lekcji].

RomaniPhen e.V. [wyd.]. Internet: http://www.romnja-power.de/wp-content/uploads/2021/03/201007_Kriterienraster_Online.pdf (24.06.2024).

Eduskills Plus (2021): Eine Handreichung zur diversitätsbewussten Pädagogik [Pedagogika uwzględniająca różnorodność – przewodnik]. Internet: <https://divedu.eduskills.plus/guidelines> (24.06.2024).

Mecheril, Paul (2004): *Einführung in die Migrationspädagogik Migrationspädagogik [Wprowadzenie do pedagogiki migracyjnej]*, Weinheim: Beltz.

Neue deutsche Medienmacher e.V. (2018): *Voll im Bild?! Workshop für diskriminierungsarme Bildberichterstattung . [Pełny obraz? Ograniczanie dyskryminacji w fotorelacjach – warsztaty]*. Internet: https://neuemedienmacher.de/fileadmin/dateien/PDF_Borschueren-Infomaterial-Flyer/Voll-im-Bild-Workshopdokumentation.pdf (24.06.2024).

Stiftung Digitale Spielekultur (2024): *Erinnern mit Games. Digitale Spiele als Chance für die Erinnerungskultur [Gry i pamięć. Gry wideo jako szansa dla kultury pamięci]*. Internet: https://www.stiftung-digitale-spielekultur.de/app/uploads/2023/12/Handbuch_Erinnern-mit-Games_bfrei_2023.pdf (24.06.2024).

UNESCO (2024): *Unmasking racism. Guidelines for educational materials [Demaskowanie rasizmu. Wytyczne dotyczące tworzenia materiałów edukacyjnych]*. Internet: <https://doi.org/10.54675/cert4185> (24.06.2024).

AKTUALNY WYKAZ LITERATURY JEST
DOSTĘPNY RÓWNIEŻ NA NASZEJ
LIŚCIE TREŚCI OBSERWOWANYCH

Stopka

PUBLIKACJA

Prof. Dr. Viola B. Georgi
Universität Hildesheim

MIGRATION LAB

Universität Hildesheim
Institut für Erziehungswissenschaft
Universitätsplatz 1
31141 Hildesheim

✉ info@migration-lab.net

AUTORKI I AUTORZY

Prof. Dr. Viola B. Georgi, Agata Wiezorek,
Emma Rehr, Davide Torrente

WSPARCIE

Beauftragte der Bundesregierung für Migration,
Flüchtlinge und Integration/Bundesbeauftragte
der Bundesregierung für Antirassismus

Bundeszentrale für politische Bildung

KOREKTA

Barbara Driesen

PRZEKŁAD

keiki communication

PROJEKT I SKŁAD

Sri Hartini Santo, www.srisnt.de

1. wydanie 10/2024 © Migration Lab

 Die Beauftragte der Bundesregierung
für Migration, Flüchtlinge und Integration
Die Beauftragte der Bundesregierung für Antirassismus

 bpb
Bundeszentrale für
politische Bildung

The background is a solid teal color. It features several overlapping, semi-transparent circles of varying sizes in shades of light blue and white. Additionally, there are thin white curved lines that intersect at several points, each marked with a small white dot. The overall aesthetic is clean, modern, and geometric.

Materiał dostępny również
online pod adresem:
www.migration-lab.net

WIĘCEJ INFORMACJI I PRZYKŁADÓW
NAJLEPSZYCH PRAKTYK W
ZAKRESIE MEDIÓW EDUKACYJNYCH
MOŻNA ZNALEŹĆ NA STRONIE
WWW.MIGRATION-LAB.NET

